

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Beşîr İbrâhîmî, *Âşârû's-Seyh Muhammed el-Beşîr el-İbrâhîmî*, Cezayir 1978-85, I-IV; a.mlf., "Ene", *MMLA*, XXI (1966), s. 135-154; A. Merad, *Le réformisme musulman en Algérie du 1925 à 1940*, Paris 1967, tür.yer.; a.mlf., "İbrâhîmî", *El* (İng.), III, 1003-1004; Charles R. Ageron, *Histoire de l'Algérie contemporaine: 1830-1973*, Paris 1974, tür.yer.; Muhammed el-İd Tâverta, *Nesrû's-Seyh el-İbrâhîmî* (yüksek lisans tezi, 1980), Kostantine Üniversitesi; Âdil Nüveyhiz, *el-Beşîr el-İbrâhîmî 'azîm mine'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1986; Abdülkerîm Bû es-Sâfsâf, *Cem'iyetü'l-'ulemâ'i'l-müslîmine'l-Cezâ'iriyîn*, Kostantine 1401/1981, tür.yer.; Ahmed el-Hatîb, *Cem'iyetü'l-'ulemâ'i'l-müslîmine'l-Cezâ'iriyîn*, Cezayir 1985, s. 148-158; Bessâm el-Aselî, *'Abdülhamîd b. Bâdis ve binâ'ü kâ'ideti's-sevretî'l-Cezâ'iriyye*, Beyrut 1986, s. 146-158; Es'ad es-Sehamrânî, *el-İstibdâd ve'l-isti'mâr 'inde'l-Kevâkibi ve'l-İbrâhîmî*, Beyrut 1987, s. 90-142; Muhammed Mehdâvî, *el-Beşîr el-İbrâhîmî: Niđâlüh ve edebüh*, Dimaşk 1988; Mâzin Salâh Mutabbakânî, *Cem'iyetü'l-'ulemâ'i'l-müslîmine'l-Cezâ'iriyîn*, Dimaşk 1408/1988, tür.yer.; İbrâhîm Medkûr, "el-Merhûm eş-Seyh Muhammed el-Beşîr el-İbrâhîmî", *MMLA*, XXI (1966), s. 130-134; Ahmed b. Diyâb, "Muhammed el-Beşîr el-İbrâhîmî ve niğâlüh'l-kelime", *Mecelletü's-Sekâfe*, sy. 23, Cezayir 1976, s. 59-71; Abdülmelik Murtâz, "Rivâyetü's-şelâse li's-Seyh el-İbrâhîmî", a.e., sy. 38 (1977), s. 37-55; a.e. (Muhammed el-Beşîr el-İbrâhîmî özel sayısı), sy. 87 (1985); Sâlih el-Harfî, "el-İbrâhîmî", *el-Mevsû'atü'l-'Arabîyye*, Dimaşk 1998, I, 76-77.

MÂZİN SALÂH MUTABBAKÂNÎ

İBRÂHİMİYYE

(إبراهيمية)

Müşebbihe'den

İbrâhîm b. Ebû Yahyâ el-Eslemî'ye

nisbet edilen bir fırka

(bk. MÜŞEBBİHE).

İBRAHİMOV, Alimcan

(1887-1938)

Edebiyat, tarih
ve dil âlimi, tenkitçi.

12 Mart 1887'de Başkırdistan'ın merkezi Ufa'nın güneyinde Sultanmurad köyünde doğdu. Alimcan (Galimcan), yedi çocuklu İrfan ve Hesene İbrahimov (İbragimov) ailesinin dördüncü çocuğudur. Medrese eğitimi görmüş bir köy imamı olan babasından temel İslâmî bilgileri öğrendikten sonra köylerindeki Rus-Tatar okulu bitirdi. Ardından kardeşi Şâkir Ziya ile beraber Orenburg'da yeni usul eğitim veren Hüseyniye Medresesi'ne gönderildi (1899). Fakat hastalığı yüzünden kabul edilmeyince eski usulde eğitim yapan Veli Molla Medresesi'ne girdi. Burada hadis,

fıkıh, İslâm tarihi, Arapça, Türkçe ve Farsça dersleri gördü. O sırada Ufa'da faaliyet göstermekte olan "el-İslah" adlı reform hareketine katıldığından hocaları ile anlaşmazlığa düştü ve medreseden ayrılmak zorunda kaldı; aynı yerde bulunan Âliye Medresesi'ne geçti (1906). Bu medrese, Ezher'de Muhammed Abdüh'un öğrencisi olmuş Ziya Kemâlî tarafından müslüman halkın desteğiyle kurulmuştu. Değişik Türk topluluklarından gençlerin eğitim gördüğü Âliye'de dinî derslerin yanı sıra tarih, coğrafya, matematik, fizik, kimya, Türkçe, Arapça, Tatarca ve Rusça da okutuluyordu.

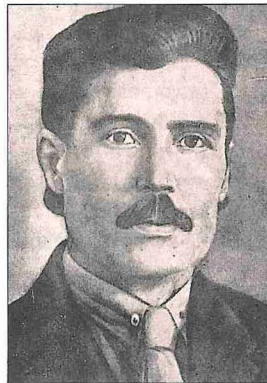
İbrahimov, Âliye Medresesi'nde okuduğu ilk yılın yaz tatilinde Kafkasya'ya gidecek köylerdeki Tatar çocuklarına okuma yazma öğretmeye çalıştı. 1909'da kaleme aldığı *Kur'an Allah'tan mı Değil mi* adlı risâlesi yüzünden Âliye Medresesi'nden uzaklaştırıldı. Bir süre Kazak bölgelerinde ve Ural'da çeşitli işlerde çalışan, Astrahan çevresinde öğretmenlik yapan İbrahimov üniversiteye girmek amacıyla Kazan'a gittiysse de bu mümkün olmadı. Kazan'da kaldığı süre içerisinde bazı roman ve hikâyeler yazdı. 1912 yılı sonunda gittiği Kiev'de bir yandan öğretmenlik yaparken bir yandan da misafir öğrenci olarak üniversitede derslere devam etti. Çarlık rejimi aleyhine giriştiği birtakım gizli faaliyetler sebebiyle kısa süren bir hapis hayatının ardından (1913) Kazan'a dönerek *Az* dergisinde çalışmaya başladı; 1915-1917 yıllarında Âliye Medresesi'nde hocalık yaptı.

1-11 Mayıs 1917'de Moskova'da toplanan Bütün Rusya Müslümanları V. Kongresi'ne Ufa delegesi olarak katılan İbrahimov, millî amaçların gerçekleşmesi için sol partilerle iş birliği yapılması ve Rusya'nın federal sistemine katılma yolunda teklifte bulundu. Ekim İhtilâli'nden sonra daha aktif olarak faaliyet gösterdi. Âliye Medresesi'ndeki görevinden ayrılarak

Ufa Müslümanları Arasında Halkçılığı Yayıma Komitesi'nde çalışmaya başladı. Ruslar'ın Sosyalist Revolüsyoner (Es-Er) Partisi'ne girdi ve Fâtih Seyfi Kazanlı ile birlikte *İrek* gazetesini yayımladı (1917). Bu sırada müslüman askerleri burjuvaziye karşı teşkilâtlandırmaya çalışan İbrahimov, Stalin'in daveti üzerine Merkez Müslüman Komiserliği başkanı Mollanur Vahitov'un yardımcılığını üstlendi. Ocak 1918'de Petrograd'da çıkmaya başlayan *Çulpan* gazetesinde Tatar-Başkırt Cumhuriyeti hakkında çok sayıda yazı yazdı ve önce çoğunluğunu Türkler'in oluşturduğu geniş bir İdil-Ural Devleti, daha sonra Ruslar'ın baskısıyla sınırlandırılmış bir Tatar-Başkırt Cumhuriyeti'ni kurma projesinde aktif rol aldı. 1920 Şubatında resmen Komünist Partisi'nin üyesi oldu. Moskova'da toplanan Tatar-Başkırt Öğretmenler Kongresi'ne katılarak (Şubat 1924) millî mekteplerin geliştirilmesi, eğitimin ıslah edilmesi ve yeni programların hazırlanması gibi konular üzerinde çalıştı. 1925-1927 yıllarında Tataristan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı'nda görev yaptı. 1926'da Bakü'de düzenlenen Türkoloji Kongresi'ne Tataristan delegeleri başkanı olarak katıldı ve kongrenin en önemli tartışma konularından biri olan Türk müslümanların Latin alfabesine geçmeleri fikrine şiddetle karşı çıktı.

Bu arada yakalandığı verem hastalığının tedavisi için 1927-1937 yılları arasında Kırım ve Yalta'da yaşamaya mecbur kaldı. Ağır hasta olmasına rağmen birçok Tatar aydını gibi İbrahimov da Stalin'in zulmünden kurtulamadı. Kazan'a getirildi ve Tatarlar'ın millî bağımsızlığına önem vermek, devrim öncesi Tatar kültürünü yüceltmek, Rus komünistlerini çarlık jandarmasıyla kıyaslamak ve komünist partisine üye olmaktan gecikmek gibi suçlamalarla yargılandı. 29 Ağustos 1937'de milliyetçilikle itham edilerek tutuklandı ve yargılanması yapılmadan 21 Ocak 1938'de hapishanede öldü.

Türk ırkından geldiklerini kabul etmekle beraber ayrı bir Tatar milletinin, dolaşısıyla Tatarca'nın, Tatar edebiyatının ve Tatar medeniyetinin varlığını savunan Alimcan İbrahimov, Tatarlar arasında sosyal ve politik fikirlerin gelişmesinde önemli rol oynamış, bilhassa 1917-1920 yılları arasında yeni rejimi destekleyen ideolojik hikâyeler ve yazılar kaleme almıştır. Komünizme olan inancını hapishanede yaşadığı günlerde bile kaybetmemesine rağmen 1920'lerden sonra Rus emperyalizminin Sovyet müslümanlarını tehdit

Alimcan
İbrahimov

etmeye başladığını anlamış, bu sebeple fikirlerinde bazı değişiklikler olmuştur. 1927'de kaleme aldığı, milliyetçi izler taşıyan *Tatar Medeniyatı Nindi Yol Belen Baraçak* adlı risâlesinin onun sonunu hazırladığı belirtilmiştir. Bu risâlede savunduğu fikirlerinden dolayı tutuklanmış, eser Komünist Partisi organlarıncı alınan bir kararla kınanmıştır (risâlenin geniş bir değerlendirmesi için bk. Öner, sy. 546 [1997], s. 551-557). 1953'te Stalin'in ölümünden sonra diğer birçok Türk aydını gibi Alimcan İbrahimov da aklanmıştır (1954). Bu tarihten itibaren eserleri Rusça'ya ve Tatarca, Kazakça, Özbekçe gibi çeşitli lehçelere çevrilmiş, hakkında makaleler ve kitaplar yazılmış, Tataristan'daki bir enstitü ile bazı cadde ve sokaklara onun adı verilmiştir.

Alimcan İbrahimov dil, edebiyat, tarih ve sanat konularında kırka yakın kitapla yüzlerce makale yayımlamıştır. Ekim İhtilâli'nden önceki hikâye ve romanlarında genellikle Tatar köylülerinin hayat mücadelesiyle çalışma tarzları, medrese öğrencileri ve eski dönemlerin hayatı, aile fertleri arasındaki görüş ve fikir ayrılıkları gibi temaları işlemiştir. İhtilâlden sonra yazdığı eserlerde ise yer yer yeni rejimi desteklediği görülmektedir. İdeolojik mahiyetteki bir kısım yazılarında dönemin Osmanlı aydınlarından Mercânî, Abdullah Tukay ve Ahmed Midhat Efendi'yi eleştirmekten geri durmamıştır.

Eserleri. Roman. 1. *Yeş Yörekler* (Kazan 1912). 2. *Bizning Künner* (Kazan 1919). Kazan Türkçesi'yle yazılan ilk hacimli romandır. 1914 yılındaki basımı yarım bıraktığından ancak 1919'da yayımlanabilmiş, 1966'da Rusça'ya tercüme edilmiştir. 3. *Kazak Kızı* (Moskova 1924). Kazaklar'ın hayatını, örf ve âdetlerini anlatan eser Kazakça ve Rusça'ya çevrilmiştir.

Hikâye. *Gıyışık Korbannarı* (Kazan 1908), *Yaşlar Heyatınnan Ber Levha* (Kazan 1909), *Yaz Başı* (Kazan 1910), *Tatar Hatını Niler Kurmi* (Siterlitamak 1910), *Yöz El Elek* (Orenburg 1911), *Din gezde* (Orenburg 1912), *Zeki Şakertnen Medreseden Kovulması* (Kazan 1912), *Karak Molla* (Kazan 1912), *Söyü-Segadet* (Kazan 1912), *Uti Sungen Cehenem* (Orenburg 1912), *Kart Yalçı* (Orenburg 1912), *Tabiat Balaları* (Kazan 1914), *Yana Keşeler* (Kazan 1921), *Kızıl Çeçekler* (Kazan 1922), *Ademner* (Kazan 1923), *Tiren Tamırlar* (Kazan 1928), *Abdurrahman Salihov* (Kazan 1956), *Çubarıy* (Moskova 1961).

Tarih. 1. *Borıngı İslam Medeniyatı* (Orenburg 1909). Eski İslâm medeniyeti hakkında küçük bir risâledir. 2. *Avrupa Filosofı Dekartnın Ber Notı* (Kazan 1909). 3. *Boek Oktyabr Revalyutsiya-se hem Proletariat Diktaturası* (Kazan 1922). Ekim İhtilâli hakkında yazılan Tatarca ilk eserlerden biridir. 4. *Tatar Studentları Herekete Tarihınan Keçkene Ber Hatire* (Kazan 1922). 5. *Kara Mayaklar Yaki Ak Edebiyatlar* (Moskova 1924). Rusya Türkleri'nden Ayaz İshakî (İdilli), Mûsâ Cârullah Bigi, Mehmed Emin Resulzâde'nin sığındıkları Türkiye'de ve başka ülkelerde çıkardıkları eserlere ve süreli yayınlara reddiye niteliğindedir. Eserin pantürkizmle ilgili bölümü, komünizmin pantürkizme bakışını yansıması bakımından önemlidir. 6. *Tatarlar Arasında Revolyutsiya Hereketlere* (Kazan 1925). Arşiv belgelerinden ve çeşitli dokümanlardan faydalanılarak hazırlanan eserde 1905 yılına kadarki Tatar sosyal hayatı anlatılmaktadır. 1926'da Rusça'ya tercüme edilmiştir. 7. *Tatar Medeniyatı Nindi Yol Belen Baraçak* (Kazan 1927). Sosyalizm içinde milliyet meselesini ele almakta olup Tatar kültürünün Rus kültürü tarafından yok edilmek istenmesine karşı bir isyan niteliği taşımaktadır. Yazar burada, Tatar birliğinin Tatar kültürünün gelişmesinde oynayacağı role ve Tatarlar'ın diğer Türk unsurlarla ilmi ve kültürel alışverişinin önemine işaret etmektedir. 8. *Ural hem Uralçılar* (Kazan 1927). Rusya'da yaşayan müslümanların çıkardığı ilk Bolşevik gazetesi olan Ural'ın Tatarlar için taşıdığı önemi anlatan küçük bir risâledir. Eserde Tatar matbuat tarihi hakkında da bilgi bulunmaktadır (bu eserin tenkidi için bk. Taymas, s. 178-179).

Dil ve Edebiyat. *Tatar Nahvı* (Kazan 1911), *Tatar Sarfı* (Kazan 1911), *Tatar Şağırları* (Orenburg 1913) (Tatar şairleri Said Râmi, Derdmend ve Abdullah Tukay hakkında yazılmış bir edebî tenkittir), *Yana Edebiyat* (Kazan 1914), *Edebiyat Dereslere* (Kazan 1916), *Edebiyat Kanunnarı* (Kazan 1918), *İmliya, Tel, Edebiyat Meselelere 1911-1923* (Kazan 1923), *Tatar Telen Niçek Ukırtıga* (Kazan 1918), *Edebiyat Meselelere* (Kazan 1960).

Kazan'daki Alimcan İbrahimov Dil, Edebiyat ve Tarih Enstitüsü tarafından 1987'ye kadar birçok defa basılan müellifin eserlerinin sekiz ciltlik toplu bir basımı da 1974-1987 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Bu basımın ilk dört cildinde hikâye ve romanlar, diğer ciltlerde tarih, edebiyat, dil, sanat, tenkit sahaslarında yazdığı eserler ve yazıları bir araya getirilmiş, an-

cak dönemin siyasî anlayışı gereği bazı eser ve makaleleri bu yayımın dışında bırakılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İsmail Remiyef, *Vakıtlı Tatar Matbuatı*, Kazan 1926, s. 99; *Birinci Türkoloji Kurultayı*, Kazan 1926, s. 90-91; V. G. Mende, *Der Nationale Kamp der Russlandtürken*, Berlin 1936, s. 170, 174-175; S. A. Zenkovsky, *Pan-Turkism and Islam in Russia*, Cambridge 1960, s. 113, 162-163, 186; a.m.f., *Rusya'da Pan-Türkizm ve Müslümanlık* (trc. İzzet Kantemir), İstanbul 1983, s. 98, 141, 161; A. Bennigsen - L. C. Quelquejay, *La presse et le mouvement national chez les musulmans de Russie avant 1920*, Paris 1964, s. 75; *İstoriya Tatarskoy Sovetskoy Literaturı*, Moskova 1965; Abdullah Battal Taymas, *Kazan Türkleri*, Ankara 1966, s. 142-143, 178-179, 202, 208-210, 213; *Galimcan İbragimov Turında İstelekle*, Kazan 1966; *İstoriya Tatarskoy ASSR*, Kazan 1968, s. 404; E. Muhammedova, *Bolşoya Jizn*, Kazan 1968; M. Hasanov, *Galimcan İbragimov*, Kazan 1969; *Tataristan ASSR Tarihi*, Kazan 1970, s. 410; *Pisatel Revolyutsioner Uçeniy*, Kazan 1980; Tamurbek Devletşin, *Sovyet Tatarıstanı* (trc. Mehmet Emircan), Ankara 1981, s. 140-141, 155-156, 405-406, 428-429; İ. Nurillin, *XX. Yüz Başı Tatar Edebiyatı*, Kazan 1982, s. 159-176; Nadir Devlet, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917)*, Ankara 1985, s. 125, 168, 172, 178, 180, 186, 268, 286; C. Validov, *Öçerki İstoriı Obrazovannosti i Literaturı Tatar*, London 1986, s. 139-143, 189-192; Azade-Ayşe Rorlich, *The Volga Tatars*, California 1986, s. 143-144, 151-152, 219-220; *Sovet Tatarıstanı Yazuçları*, Kazan 1986, s. 194-200; *Tatar Edebiyatı Tarihi*, Kazan 1986-89, III, 338-357; IV, 181-200; M. Hasanov, *Pisatel, Uçeniy, Revolyutsioner*, Kazan 1987; Refik Muhametşin, *Okrılenıy Borboy*, Kazan 1987; Galimcan İbragimov, "Büyük Ustamızın Tarihi Bir Tenkid", *Añ*, sy. 2, Kazan 1915, s. 39-47; a.m.f., "Medrese-i Aliye Vakası Hakkında Bir Niçe Söz", a.e., sy. 20 (1915), s. 356-357; Mustafa Öner, "Bir Tatar Bolşevizminin Ana Dili Mücadelesi", *TDL*, sy. 546 (1997), s. 551-557; "İbragimov Galimdjân", *BSE*, IX, 621 (Kazan'da yayımlanmakta olan *Kazan Ütları* dergisinin 1967 yılında çıkan I, 3 ve 4. sayılarında, aynı derginin 1987 yılına ait 3. sayısında ve *Sovet Mektebi* dergisinin 1987 yılında çıkan 3. sayısında Alimcan İbrahimov'la ilgili birçok makale bulunmaktadır).

İSMAİL TÜRKÖĞLU

İBRÂİL

Romanya'da
Aşağı Tuna'nın sol kıyısında
liman şehri.

Asıl adı Braila olan ve 1538-1830 yılları arasında Türk idaresinde kalan şehrin ismi Osmanlı kaynaklarında XVI. yüzyıl boyunca Berâyl şeklinde kullanılmıştır (Selânikî, II, 481, 896). Romanya'nın doğusunda başşehir Bükreş'e 165 km. uzaklıkta olup Aşağı Tuna üzerinde ve birçok tica-